

Konferans Bildirisi

İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Mobil Habercilik Deneyimi Üzerine Bir İnceleme: Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi Örneği*

Recep Ünal (Dr. Öğr. Üyesi)
Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi
recepunal@mersin.edu.tr
Orcid: 0000-0001-6181-6255

Başvuru Tarihi: 20.11.2018
Yayına Kabul Tarihi: 11.12.2018
Yayınlanma Tarihi: 11.02.2019
DOI: 10.17680/erciyesiletisim.485754

Ünal, R. (2019). İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Mobil Habercilik Deneyimi Üzerine Bir İnceleme: Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi Örneği. *Erciyes İletişim Dergisi Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı*, (1), 143-156. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.485754

Öz

Günümüzde mobil cihazların kullanım alanları giderek artmakta, özellikle gençler için mobil telefonlar, yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. İletişim fakültesi öğrencileri içinse mobil teknolojiler sadece özel hayatlarının vazgeçilmez bir unsuru olmakla kalmamakta, gelecekte yürütecekleri meslekleri bakımından da önemli araçlar haline almaktadır. Zira İnternet'in ve yeni iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimiyle birlikte mobil cihazlar, kamera, ses kayıt cihazı, kurgu bilgisayarı vb. pek çok özelliği içinde barındıran birer mobil medya aracına dönüşmüş, daha önce yüksek maliyet gerektiren içerik üretimi, günümüzde bir mobil telefon ile yapılabilir hale gelmiştir. Yeni medya ile değişen ve dönüşen haber üretim pratiği, sadece mobil telefonla yürütülen ve mobil habercilik olarak adlandırılan yeni iş modelini de ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda İletişim Fakültelerinde verilen yeni medya ve habercilik eğitiminde mobil telefonların doğru bir biçimde kullanımının öğretilmesinin, geleceğin iletişimcilerinin mobil teknolojiyi meslek hayatlarına etkin şekilde dâhil etme imkânı sağlayabilir. Bu çalışmada Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencilerinin Yeni Medya ve Habercilik dersi kapsamında deneyimledikleri mobil habercilik pratikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mobil Telefon, Mobil Habercilik, Habercilik Eğitimi, Yeni Medya.

* Bu çalışma, 18-19 Ekim 2018 tarihleri arasında Mersin'de düzenlenen Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş ve revize edilmiş halidir.

Conference Paper

A Research on the Mobile Journalism Experience of the Students of Communication Faculty: The Case of Mersin University Faculty of Communication*

Recep Ünal (Asst. Prof. Dr.)
Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi
recepunal@mersin.edu.tr
Orcid: 0000-0001-6181-6255

Date Received: 20.11.2018

Date Accepted: 11.12.2018

Date Published: 11.02.2019

DOI: 10.17680/erciyesiletisim.485754

Abstract

The usage areas of mobile devices are increasing and for students specifically, mobile phones are becoming an inseparable part of their lives. For students of communication faculty, mobile technologies are assumed not only as crucial components of their personal lives but also significant tools for their future profession. Associated with rapid improvement of the Internet and new communication technologies, mobile devices transformed into mobile media tools which contain numerous features such a camera, a voice recording device, an editing computer and etc., content generation which used to require a high cost became feasible nowadays through a mobile phone. The changing and transforming practice of news production also conceived a new bussiness model called mobile journalism which can be conducted merely with a mobile phone. In this context, instructing the proper usage of mobile phones for new media and journalism education in communication faculties can provide an opportunity for future communication professionals to include mobile technology efficiently in their careers. This research analysed the practices of mobile journalism experiences of the students from Mersin University Faculty of Communication within the context of New Media and Journalism class.

Keywords: Mobile Phone, Mobile Journalism, Journalism Education, New Media.

* This study is an extended and revised version of the paper which presented in the International Symposium on Communication in the Digital Age, held in Mersin on 18-19 October 2018.

Giriş

Castells, Ardevol, Qiu ve Sey (2009), İnternetin gelişimi de dâhil olmak üzere teknolojinin tarihine bakıldığında insan ve kurumların, teknolojileri tasarımcıları tarafından başlangıçta aranan veya tasarlananlardan çok farklı amaçlar için kullandıklarını belirtmektedir. İki kişi arasında kablosuz iletişimin sağlanması amacıyla tasarlanan mobil telefonlar da günümüzde daha fazla teknolojik özelliği içerisinde bulunduran bir yapıya kavuşmasıyla birlikte farklı amaçlar için kullanılabilen mobil cihazlara dönüşmüş durumdadır.

Özellikle “akıllı” cep telefonu (smartphone) olarak adlandırılan mobil telefonlar, 3G, 4G ve/veya Wi-Fi ağları aracılığıyla çevrimiçi uygulamalara ve hizmetlere bağlanabilmekte, indirilebilir uygulamalar ve içerik seçimleri aracılığıyla bireysel kullanımlara uygun hale getirilebilmektedir (Watkins, Hjorth ve Koskinen, 2012, 666). Bu yeni kullanım alanlarından bir tanesi de haber tüketimidir. Reuters Enstitüsü tarafından yayınlanan rapora göre kullanıcıların yüzde 62’si haber tüketiminde mobil telefonlarını kullanmayı tercih ettiklerini belirtmiş, raporda pek çok ülkede akıllı mobil telefonların habere erişimde kullanımının iki kat artış gösterdiği ifade edilmiştir (Newman, Fletcher, Kalogeropoulos, Levy ve Nielsen, 2018). Yüksek çözünürlüklü kamera, GPS özelliği gibi pek çok teknolojik unsur barındıran ve her geçen gün daha da geliştirilen mobil telefonlar, haber tüketiminin yanı sıra, günümüzde medya içeriği oluşturma ve dağıtma aracı haline de gelmiştir (Mills, Egglestone, Rashid ve Vaataja, 2012, 669).

Aslında habercilerin, elde ettikleri bilgiyi haber merkezlerine daha sonra da kamuoyuna hızla aktarabilmek amacıyla teknolojik gelişimleri takip etmesi yeni değildir. Ancak gelişen medya ortamı, günümüzde “gazetecilerin sürekli olarak yeni beceriler geliştirmeye ve uzmanlaşmaya ihtiyaç duymaları anlamına gelmektedir” (Schmidt, 2014).

Mobil medyanın giderek önem kazandığı ve habercilik alanında etkileri giderek daha da fazla hissedilmeye başlandığı bu dönemde profesyonel haberciler kadar geleceğin habercileri olarak tanımlayabileceğimiz İletişim Fakültesi öğrencilerinin de haber üretiminde mobil becerilerini artırmaya ihtiyacı bulunmaktadır. Bu çalışmada Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencilerinin Yeni Medya ve Habercilik dersi kapsamında uygulamasını gerçekleştirdikleri mobil habercilik deneyimi ele alınmış, öğrencilerin uygulamada karşılaştıkları olumlu ve olumsuz unsurlar ile habere konu olan yurttaşların mobil habercilere verdiği tepkiler ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. Mobil Haberciliğin Gelişimi

Ekonomik, siyasi ve kültürel belirleyicilerin medya ekolojisini etkilediğini belirten Pavlik ve Bridges (2013), bu etkenlerin yanı sıra dijital teknolojinin, İnternetin ve mobil medyanın da haberciliği ve medyayı büyük ölçüde dönüştürdüğünü ve yeni hikâye anlatım biçimlerinin ortaya çıkmasını sağladığını ifade etmektedir.

Yeni medya ortamında yakınsamanın medya kuruluşları için ortak strateji haline geldiğini belirten Alejandro’ya göre (2010) “haber endüstrisi, eski bir medya sisteminin yok olduğu ve yeni bir medya sisteminin tomurcuklandığı bir dönüşüm sürecindedir” ve böylesi bir medya ortamında muhabirlerin de mesleklerini daha iyi sürdürebilmeleri için çoklu beceriye sahip olmaları gerekmektedir. Zira yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte haber merkezlerinin yapısı ve

işleyişi değişirken habercilerin iş üretim pratikleri de dönüşmektedir. Günümüzde habercilerin haber toplama, yazma, kurgulama ve paylaşma süreçlerinde bilgisayar ve İnternet tabanlı çeşitli araçları, hizmetleri, uygulamaları bilmeleri ve bunları etkin biçimde kullanmaları beklenmektedir (Veglis ve Pomportsis, 2014).

2018 yılı itibarıyla mobil telefon kullanıcı sayısı bir önceki yıla oranla yüzde 4 artarak 5 milyarı aşmıştır. İnternet'e bağlanılan cihazlara bakıldığında masaüstü ve dizüstü bilgisayarlarla İnternet kullanımının yüzde üç azalarak yüzde 43'e, tabletlerle İnternet bağlantısının yüzde 13 azalarak yüzde 4'e gerilediği görülmüştür. Mobil telefonların ise yüzde 4 artarak yüzde 52 oranla İnternete bağlantı sırasında en sık kullanılan cihaz olduğu belirtilmiştir (Global Digital Report, 2018).

Üniversitelerde eğitim gören iletişim fakültesi gazetecilik bölümü öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirdiği çalışmasında Kuyucu (2018), "geleceğin gazetecilerinin genel itibarıyla basılı gazete satın almadıklarını, mobil gazetecilik uygulamalarını erişimin kolay olması, mobil olması, her an ulaşılabilmesi gibi nedenlerle tercih ettiklerini" ortaya koymuştur.

İzleyicilerin artık mobilde olduğunu dolayısıyla habercilerin de bu yöne kayması gerektiğini belirten Briggs (2010), mobil teknolojinin, medyayı 1990'larda İnternetin etkisinden daha fazla değiştireceğinin öngörüldüğünü ifade etmektedir. Ancak Briggs, her zaman ilk sırada gelmesi gerekenin teknoloji değil habercilik olduğunu vurgulayarak içeriğin önemine işaret etmektedir.

Westlund (2013), 1990'lı yıllarda SMS ve MMS servisleriyle birlikte mobil cihazların haber amaçlı kullanılmaya başlandığına dikkat çekmektedir. Türkiye'de de benzer şekilde haber kuruluşları SMS yoluyla kullanıcılara ulaşmaya çalışmış (Aslan, 2011), daha sonra kurulan mobil video haber servisleriyle de görüntülü haber içeriği her an her yerde mobil telefonlara iletilebilir hale gelmiştir (Ünal, 2012).

Quinn (2010), habercilerin geçmişten günümüze kullanımı kolay, hikâye anlatım sürecini ve haber toplanmasını hızlandıran yeni teknolojileri her zaman kabul etme eğiliminde olduğunu, ancak bu araçların çok karmaşık olması halinde muhabirlerin bunu kullanmadığını ifade etmektedir. Quinn'e göre mobil telefonlar, sunduğu olanaklarla artık haberciler için vazgeçilmez teknolojiler haline almıştır.

Bethell (2010), dijital mobil teknolojilerin günümüzde habercilere haber üretimi ya da paylaşımı sırasında pek çok imkân sunduğunu, ses, video, fotoğraf ve yazı ile enformasyon paylaşımından, İnternet bağlantısıyla haber toplamaya, kaynaklarla iletişim kurmaya, ani gelişen olayların olduğu yerlerden bilgi ve görüntü toplamaya kadar yeni olanaklar sağladığını ifade etmektedir. Bethell (2010), "tek bir dijital cihazda, bugünün gazetecileri, dünyanın birçok yerinden multimedya ortamında haber toplamak ve yayınlamak için gereken her şeye sahipler." diyerek mobil telefonların haber ekolojisinin nasıl önemli bir yapı taşı haline geldiğini aktarmaktadır.

Muhabirler, hem meslektaşları hem de haber kaynaklarıyla konuşmak ve mesajlaşmak, habere ilişkin temel bilgiye erişmek, not almak gibi haber toplama sürecinin ilk aşamasındaki işlemler için mobil telefonlarını kullanmaktadır. Ancak bunun dışında mobil telefonlar, profesyonel kameraların bulunmadığı ya da çekim için kullanılmasına izin verilmediği anlarda bir kameraya, röportajlar için ses kayıt

cihazına ve hatta çeşitli uygulamalarla bir kurgu ünitesine dönüşebilmektedir. Artık canlı yayın araçları, uydu kirası, teknik personel vb. unsurlar olmadan da mobil iletişim teknolojilerini ve Periscope, Facebook, Instagram vb. sosyal ağları kullanarak mobil telefonlardan canlı yayın yapılması mümkün hale gelmiştir. Bütün bunlar, mobil haberciliğin gelecekte daha da artan miktarda dijital hikâye anlatıcılığının önemli bir parçası haline geleceğini göstermektedir.

Mobil habercilik “kolay taşınabilir ve hem tüketicilere hem de profesyonellere yönelik multimedya haber toplama cihazları üzerinden yürütülen habercilik pratiği” olarak tanımlanmaktadır (Cameron, 2011, 63). Westlund (2013, 14), İnternet bağlantısına sahip, kameralı mobil telefon teknolojisinin sadece muhabirlerin mobil habercilik deneyimini haber üretimine dâhil etmekle kalmadığını, aynı zamanda yurttaş haberciliğinin hızlı gelişim göstermesine de olanak sağladığını belirtmektedir.

Quinn (2010), mobil habercilik (mobile journalism) teriminin kısa hali olarak kullanılan “mojo” kelimesinin gazetecilik bağlamında, ilk olarak 2005’te ABD’deki Gannett gazetesinde çalışanlar tarafından haber üretiminin ve dağıtımının yeni yollarının arandığı “The News-Press” adlı projenin kod adı olarak kullanıldığını belirtmektedir.

Cameron (2011), mojo uygulamasının erken örneklerini sıralarken ilk olarak 2007 yılının sonlarında Reuters tarafından geliştirilen projeden bahsetmektedir. Reuters muhabirleri, Nokia N95 akıllı telefon, küçük bir tripod, kompakt bir kablosuz klavye, bir solar akü şarj cihazı ve harici bir mikrofondan oluşan kit ile o dönem için deneysel sayılabilecek bir habercilik deneyimine imza atmıştır. Reuters muhabirlerinin MoJo kitlerini Pekin Olimpiyatları kapsamında da kullandığını belirten Cameron (2011) Washington Post muhabiri Ed O’Keefe’nin, Hilary Clinton’ın Barack Obama’nın onayını çekmek için cep telefonunu kullandığını belirtmektedir.

Haber kuruluşlarının mobil teknolojilerin profesyonel haber üretim sürecine dâhil edilme sürecine değinen Mills, Egglestone, Rashid ve Vaataja (2012, 670), El Cezire kanalının Mobil Medya Birimi oluşturduğunu, mobil ekipmanlarla donatılan ve bu konuda eğitim alan personelin alandan mobil habercilik deneyimine örnek oluşturacak içerikler ürettiğini ifade etmektedir. CNN, Associated Press, El Cezire, BBC, NBC ve Sky News gibi haber kuruluşları yurttaş gazetecilerin mobil telefonlarıyla ürettikleri haberleri doğrudan kendi haber merkezlerine iletecek mobil uygulamalar geliştirmiş, Meposter ve Scoopshot gibi yurttaşların kaydettiği içeriği paylaşabileceği öncü mobil habercilik servisleri olarak kullanılmıştır (Mills, Egglestone, Rashid ve Vaataja, 2012, 670).

Haber merkezlerinin mobil teknolojilerle dönüşümü maliyet ve hız açısından pek çok olanak tanısa da diğer yandan istihdamın daralması ve çalışanların üzerine yeni yükler eklemesi gibi sorunlara da neden olabilmektedir. Mobil haberci, video haberci, solo haberci gibi yeni tanımlamalar ile bağımsız haberciler için kendi başlarına haber üretmenin pratik ve düşük maliyetli bir yolu olarak görülmektedir. Ancak diğer yandan profesyonel haber merkezlerinde bu yolla tek bir çalışandan çok yönlü iş üretmesi beklenir hale gelinebilmekte, var olan iş yoğunlukları daha da artabilmektedir (Ünal, 2016). Mobil haberciliğin meslek etiğinin yanı sıra “mobil telefonlardan kaynaklanan gizlilik ve mahremiyet gibi etik meseleler” gibi üzerinde önemle durulması gereken sorunlu alanlarının da bulunduğu vurgulanmaktadır (Narin, 2015).

Türkiye'deki mobil habercilik deneyimini dört kategoride inceleyen Özyal ve Erdoğan Tosun (2017), bunları, "yurttaşların ürettiği içeriğin sosyal medya ya da ana akım medyaya iletilerek paylaşımı, haber üretiminde profesyonel habercilerin mobil cihazları kullanımı, haber kuruluşlarının ya da GSM operatörlerinin mobil cihazlar aracılığıyla sunmuş oldukları SMS haber servisleri, haber ajansları/ gazetelerin resmi mobil uygulamaları" şeklinde sıralamaktadır. Bu kategorilerde yapılan üretimlerde etik ve haber değeri bağlamında yaşanan sorunlu alanlara dikkat çeken Özyal ve Erdoğan Tosun (2017, 77-78), kaynağı doğrulanmayan içeriğin yayılımına vurgu yapmakta, mobil haber üretimi sırasında "haber değeri, haberin doğruluğu, haber etiği, kişisel hak ve özgürlükler konusundaki ihlaller karşısında mesleki sınırların nasıl korunacağı" gibi sorulara yanıt aranması gerektiğini ifade etmektedir.

2. Habercilik Eğitimi Açısından Mobil Cihazlar ve Mobil Habercilik

"Habercilik eğitiminin geleceği" tartışmasının aslında 100 yıldır devam eden bir konu olduğunu belirten Mensing (2010, 511-515) ancak günümüzde artık haber üretiminin sadece habercilerin tekelinde olmadığını, haberin kişiselleştirilebildiği bir döneme girildiğini ve haber eğitimi verilen kurumların bu dönüşüme cevap vermek için hazırlıksız olduğunu ifade etmektedir. Mensing'e göre "öğrencilerin artık bilgi bolluğu, ağ dağıtımı, yoğun rekabet ve etkileşimli, eşzamansız ve neredeyse özgür olan bir iletişim süreciyle baş etmek için farklı bir beceri seti geliştirilmeleri" gerekmektedir.

Goggin, Martin ve Dwyer (2015), mobil haber ekolojilerinin, kitle kullanım kültürleri, mevcut erişim cihazları ve işletim sistemleri, mevcut platformlar ve medya paylaşım uygulamaları arasındaki dinamik ilişkiler ile şekillendiğini ifade etmektedir. Haber endüstrisi içerisinde de, haber toplama ve yayma aracı olarak mobil teknolojilerin kullanım alanı ve miktarı artmaktadır.

BBC Muhabiri Nick Garnett, mobil habercilik deneyiminin ekipmanla ilgisi olmadığını aslında muhabirin kendisinin mobil hale gelmesinin önemli olduğunu ifade ederek, mobil haberciliğin, insanların ve onların yanlarında taşıdıkları cihazın, bir sürü eki olan bir İsviçre çakısı gibi olduğunu fark etmelerini içerdiğini söylemektedir (Goujard, 2018). Bu nedenle habercilik eğitimi sırasında öğrencilerin en başta mobil cihazlarla içerik üretim bağlamında kendi potansiyellerinin farkına varmalarının sağlanması önem taşımaktadır.

Walck, Cruikshank ve Kalyango (2015, 235), "mobil cihazların çoğalmasına rağmen, gazetecilik öğrencilerinin mobil cihazlarla ilgili olarak işyerinin değişen doğasına nasıl hazırlandıkları ve gazetecilik profesyonellerinin bu teknolojiyi günlük rutinlerinde nasıl kullandıkları konusunda hala sınırlı bir farkındalık bulunduğu" dikkat çekmektedir. Folkerts de (2014, 289) gazetecilik eğitiminin, çoklu platform uygulamalarının ötesine geçen ve mobil cihazlara geçişi sağlayan yakınsamanın doğasını görmezden geldiğini öne sürmektedir. Ancak bununla birlikte yürütülen çeşitli projelerle mobil cihazların habercilikte kullanımına ilişkin eğitim miktarının artırılması hedeflenmektedir.

Mobil medyanın potansiyel kullanımının göz önünde bulundurulmasının, gazetecilik eğitimi açısından da önemine değinen Cameron (2011), bu eğilime hitap etmeyi amaçlayan kayda değer bir mobil gazetecilik denemesi olarak Güney Afrika'daki Rodos Üniversitesinin çalışmasını örnek göstermektedir.

Knight Foundation tarafından finanse edilen bu proje ile mobil cihazlarla haber üretme ve dağıtma eğitimi verilmiştir. Güney Afrika, Nokia MoJo kitlerini kullanan Witwatersrand Üniversitesi tarafından yürütülen “Mojozone” ise kampüs tabanlı haber servisidir. Proje yürütücüsü Indra de Lanerolle, öğrencilerin gazeteciliği dönüştüren mobil medya formlarıyla etkileşime girmesinin önemine değinmiş, “Televizyonun başlangıcında olmak gibi henüz hiç kimse cevapları bilmiyor ve bu öğrencilerin bu cevaplardan bazılarını bulma şansı var.” sözleriyle bu tür deneysel çalışmaların mobil haberciliğin geleceği açısından oluşturacağı etkiye vurgu yapmıştır (Cameron, 2011, 69).

Wenger, Owens ve Thompson (2014) ise gazetecilik eğitimcilerinin, değişen medya ortamlarına ve haber medyası işverenlerinin yeni iş gereksinimlerine yanıt vermesi gerektiğinin altını çizmektedir

Deuze (2006, 25), gazetecilik eğitimi hakkında birbirinden farklı iki yorum bulunduğunu, bunlardan ilkinin, fakültenin veya programın, mesleğin asıl istek ve ihtiyaçlarının bir yansıması şeklindeki eğitim üzerine odaklandığı “takipçi yöntem” (follower mode) olduğunu ifade etmektedir. Diğer yaklaşım olan “yenilikçi yöntemi”, gazetecilik eğitiminin bir gelişim laboratuvarı olarak görüldüğü ve böylece öğrencinin sabit yapıdan çıkarılıp geleceğe hazırlandığı bir yöntem olarak açıklayan Deuze (2006, 31), “öğrencileri nasıl eğittiğimiz ve onları ve kendimizi anlamlı (tercihen hiyerarşik olmayan) bir diyalog içinde nasıl bir araya getirdiğimiz, sonuç olarak gazeteciliğin nasıl yapıldığı üzerinde bir etkiye sahip olduğunu” vurgulamaktadır.

Deneyimsel öğrenmenin, sosyal ve mobil öncelikli haber merkezlerinin belkemiği olduğunu ve habercilik eğitiminde bu deneyimin öğrencilere yeni beceriler sağladığını belirten Burns (2017), değişen medya ortamında habercilik eğitiminin sektörle bağlantılı ve güncel kalabilmesinin önemine değinmektedir.

Bethell (2010), habercilik eğitiminde, mobil telefonlarının kullanımının dünya genelinde başlamasının iki ana etkisine vurgu yapar. Bunlardan ilki yakınsama kültürü içerisindeki medya endüstrisinde haber üretiminin her anında mobil telefonların haberciler için ayrılmaz bir parça hale gelecek olması nedeniyle öğrencilere mobil cihazlarla habertoplama ve yayma becerisi kazandırılması gerekmektedir. Halihazırda mobil telefonlarıyla multimedya içerik üreten öğrencilerin Prensky'nin deyişiyle “dijital yerliler” olarak buna hemen uyum sağlayacağını belirten Bethell, mobil telefon uygulamalarının ekonomik olarak fakültere de büyük kolaylık sağlayacağını belirtmektedir. Mobil telefonların habercilik açısından geleceği etkileyeceği ikinci alan ise mobil haber tüketimidir. Kullanımı küresel olarak her geçen gün artan mobil telefonlar, habercilik endüstrisi açısından sadece bu cihazlara özgü içerik üretimi açısından da bir büyüme alanı olarak kabul edilmektedir (Bethell, 2010, 110-111). Bu nedenle eğitimciler, endüstrinin giderek büyüyen bu alandaki yeni bir iş modeli arayışında öğrencilerini mobil geleceğe hazırlamakla da yükümlüdür.

Kraft ve Seely (2015), habercilik öğrencilerinin artık sadece muhabir, fotoğrafçı ya da görüntü yönetmeni olmaya odaklanamayacağını, kariyer başarısı için en büyük potansiyele sahip olmak için üniversiteyi çok sayıda medya becerisiyle birlikte bırakmak zorunda olduklarını ifade etmektedir. Bu bağlamda habercilik eğitiminin de değişen ve gelişen teknolojileri benimseyerek dünyanın her yerinde her alanda içerik üretebilir öğrenciler yetiştirebilir şekilde evrilmesi gerekmektedir.

3. Mobil Habercilik Deneyimi Üzerine Bir İnceleme: Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi Örneği

Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü 4. Sınıf öğrencileri 2016-2017 eğitim öğretim döneminde ilk kez verilmeye başlanan “Yeni Medya ve Habercilik” dersi kapsamında mobil habercilik konusunda uygulamalı bir eğitim almışlardır. Ders kapsamında öğrencilerden ekipler oluşturup haber konuları belirlemeleri istenmiş, belirlenen konular sınıfça tartışılmıştır. Daha sonra öğrenciler görüntü kaydını ve saha röportajlarını sadece mobil telefon kamerası kullanarak yaptıkları haberlerinin kurgusunu da yine mobil telefonlara indirilebilen kurgu programlarıyla gerçekleştirerek mobil habercilik deneyimi yaşamışlardır.

3.1. Amaç ve Yöntem

Öğrencilerin mobil habercilik deneyimini ve mobil telefon kullanımlarına ilişkin pratiklerini ortaya koymak amacıyla bir anket uygulanmış, nicel ve nitel içerik analizi ile anket sonuçları değerlendirilmiştir. Dersi alan 27 öğrenciye uygulanan anket iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada öğrencilerin mobil telefon kullanım alışkanlıklarını ölçmeye yönelik sorular hazırlanmıştır. İkinci bölümde ise açık uçlu sorularla öğrencilere mobil habercilik uygulama biçimlerine, mobil telefonla çekim ve kurgu yaparken deneyimledikleri olumlu ve olumsuz unsurlara ve habere konu olan ya da kendileriyle röportaj yapılan kişilerin mobil cihazla çekim yapılmasına ilişkin verdikleri tepkiye dair gözlemlerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Anket sorularından kategorik yapıdaki değişkenler için sayı ve yüzdeler hesaplanmıştır. Ölçümle belirtilen sürekli değişkenler için minimum-maksimum ve ortalama değerler hesaplanmıştır. Ayrıca açık sorularla nitel analiz yapılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS21 paket programının demo versiyonunda uygulanmıştır.

3.2. Mobil Telefon Kullanım Alışkanlığına İlişkin Nicel Bulgular

Ankete katılan öğrencilerin ortalama yaşı 23’tür. Bu öğrencilerin, ilk cep telefonuna sahip olma yaş ortalaması ise 15 olarak belirlenmiştir. İlk akıllı telefonlarını ortalama 19 yaşında satın alan katılımcıların yüzde 92.3’ü anketin yapıldığı tarihte akıllı telefon sahibidir. Ankete katılan öğrencilere akıllı telefonlarını hangi amaçla ve ne kadar süreyle kullandıkları da sorulmuştur. Buna göre katılımcılar mobil telefonlarını, günde yaklaşık 4 saat mobil internete bağlanmak (250 dakika), yaklaşık 1.5 saat mesajlaşmak (103.48 dakika) ve yaklaşık 1 saat de (53.58 dakika) konuşmak için kullandıklarını ifade etmiştir. Mobil internete bağlı oldukları süre içerisinde en fazla sosyal ağlara bağlandıklarını (132,7 dakika) ve YouTube vb. video paylaşım platformlarından video izlediklerini (93.9 dakika) belirtmişlerdir.

3.3. Mobil Habercilik Deneyimine İlişkin Nicel ve Nitel Bulgular

Ankete katılana öğrencilere mobil telefonla içerik üretimi deneyimlerine ilişkin sorular da yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulara göre daha önce mobil telefon kamerasıyla çekim yaptığını belirten öğrencilerin oranı yüzde 80.3’tür. Mobil telefon kameralarıyla daha çok aile, arkadaşlar, manzara gibi görüntüler çektiklerini belirten öğrencilerden yüzde 50’si haber değeri taşıyan bir olaya tanık olduklarını ve bunu kaydettiklerini belirtmiştir. Öğrencilere “Ders kapsamında yapılan uygulama dışında daha önce mobil telefonla çektiğiniz görüntüleri kurguladınız mı?” sorusu da yöneltilmiş, katılımcıların yarısının daha önce mobil telefon kamerasıyla çekim yaptıkları halde kurgu deneyimi olmadığı anlaşılmıştır.

Tablo 1: Ankete katılan öğrencilerin mobil haber deneyimi sırasında kullandıkları teknik unsurlar

Seslendirme kullanma	Yazı kullanma	Ekstra mikrofon kullanma	Kurgu sırasında geçiş efekti kullanma	Tripod, monopod vb. ekipman kullanma
13 öğrenci	21 öğrenci	5 öğrenci	7 öğrenci	21 öğrenci
% 48	% 77	% 18	% 25	% 77

Anketin diğer soruları öğrencilerin mobil telefonlarıyla ürettiği haber sırasında ve sonrasında edindiklerini deneyimi ortaya çıkarma amacıyla yöneltilmiştir. Ankete katılan öğrencilere mobil haber üretimi sırasında teknik olarak uyguladıkları yöntem ve kullandıkları ekipmana ilişkin soru yöneltilmiş, öğrencilerden 21'i kurgu sırasında haberlerine yazı eklediklerini ifade etmiştir. 13 öğrenci ise haberini aktarırken seslendirme ile enformasyon akışı sağlamayı tercih ettiğini söylemiştir. Yine kurgu sırasında geçiş efekti kullananların sayısının 7 öğrenci ile sınırlı olduğu ortaya çıkmıştır. Mobil habercilik açısından önemli bir konu da ekipman kullanımınıdır. Haber içeriğini niteliğinin yükseltilmesi için bu konuya dikkat edilmesi gerekmektedir. Ankete katılan öğrencilerden sadece 5'i çekim sırasında röportaj yaptıkları kişinin sesini daha kaliteli kaydetmek için mikrofon kullandığını belirtmiştir.

Mobil telefonla çekim yaparken tripod, monopod vb. ekipman kullandığını belirten öğrenci sayısı ise toplam öğrencilerin yüzde 77'sini oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden bir bölümü tripod ya da monopod gibi ekipman satın alarak çekimlerini daha iyi yapabildiklerini ifade ederken öğrenciler arasında görüntünün titremesini önlemek için kendi çözümlerini üretenlerin de olduğu görülmüştür. Ankete katılan Öğrenci 2, çekim yaptıkları köyde bolca bulunan limon kasalarını üst üste dizip telefonu sabitleyerek görüntü kaydını gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir. Öğrenci 3 ise ellerinde görüntü kaydı sırasında telefonu sabitleyecek bir monopod olmadığı için kas gevşetici krem kutusunun orta bölümünü kesip içine telefonu yerleştirip bantla sabitleyerek kullandığını söylemiştir.

Resim 1: Öğrencilerin çekim sırasında bir ilaç kutusunu monopod şeklinde kullanmaları.

3.3.1. Mobil Telefon Kamerasıyla Haber Çekmenin Profesyonel Kameralara Göre Olumlu ve Olumsuz Özellikleri

Mobil habercilik, kullanılan cihazın doğasından kaynaklanan kolay kullanım, esneklik ve hızla birlikte anılmakta, ani gelişen olaylarla ilgili haberlerin üretiminde bu anahtar unsurları nedeniyle özellikle tercih edildiği belirtilmektedir (Cameron, 2011). İngiltere'deki çeşitli üniversitelerin Nokia Araştırma Merkezi ile birlikte gerçekleştirdiği 'Bespoke' adlı projeye 2009-2011 yılları arasında İngiltere, Afganistan ve Kenya gibi ülkelerde mobil telefonlarla yapılan haber üretim pratiği incelenmiştir. Kullanıcı deneyiminin yeterince gelişmemesi, büyük verilerin paylaşılmasında teknik sorunların yaşanması gibi teknik sorunlar dile getirilse de telefonun hafif yapısı ve hareketliliği nedeniyle haber yapımında büyük kolaylıklar sağladığı vurgulanmıştır (akt. Mills, Egglestone, Rashid ve Vaataja 2012).

Çalışma sonucunda elde edilen bulgularda da benzer ifadeler ortaya konmuş, öğrenciler mobil telefonlarla haber görüntüsü kaydetmenin pratik bir deneyim olduğunu belirtmiştir. Mobil telefonların küçük olması ve rahat taşınmasının her yerde çekim yapabilme olanağı sağladığı, kaydedilen görüntülerin anında paylaşılabilmesinin avantaj olduğu vurgulanmıştır. "Daha pratik, daha hızlı, hafif, kullanışlı olması" öğrencilerin mobil telefonların kamera olarak kullanımı sırasında deneyimlerini aktarırken sıklıkla kullandıkları özellikler olarak dikkat çekmektedir. Öğrenci 4, "Her gün elimde olan ve ağırlığına, şekline fazlasıyla alışkın olduğum telefonumla haber çekmek benim için büyük kolaylıktı." diyerek gençlerin mobil telefon kullanım yoğunluğunun mobil habercilik açısından elverişli bir deneyim sunduğunun altını çizmektedir. Bununla birlikte bu noktada mobil telefonun gündelik kullanım yoğunluğunun mobil habercilik pratiği açısından yeterli olmayacağına altını çizmek gerekmektedir. Nitekim Bor (2014) da ABD'de çeşitli fakültelerde çevrimiçi muhabirlik ve sosyal medya haberciliği ile ilgili derslere yönelik çalışmada öğrencilerin bu konudaki geçmiş deneyimlerinin bulunmasına rağmen yine de uzman eğitime ve teknik bilgilerini geliştirmeye ihtiyaç duyduklarını aktarmaktadır.

Ancak olumlu özelliklerinin yanında mobil telefon ile görüntü kaydı yaparken bir takım sıkıntılar da yaşadıklarını belirten öğrenciler, mobil telefonların, profesyonel haber kameralarıyla kıyaslandığında şarj sorunu, özellikle çözünürlüğü düşük kameralara sahip telefonlarla yapılan gece çekimlerinde netlik problemi olduğunu ifade etmişlerdir.

Öğrenci 27 ise ses yönünden bir takım sıkıntılar yaşanmasından şikâyetçi olmuştur. Aslında mobil habercilik deneyimi esnasında benzer bir sorun BBC teknoloji editörü Darren Waters tarafından da dile getirilmiştir (Quinn, 2010). Koponen ve Vaataja (2009) tarafından yürütülen çalışma sonucunda da Finlandiya'daki 6 haber organizasyonunda görevli habercilerin mobil telefon kameraların ses kalitesini yetersiz buldukları ve klavyesinin kullanımının da zor olduğu yönündeki görüşleri dile getirilmiştir (akt. Mills, Egglestone, Rashid ve Vaataja, 2012).

Bu noktada mobil haberciliğin kalitesinin artırılması noktasında gerekli donanım ve özel ekipmanların önemine vurgu yapmakta yarar bulunmaktadır. Zira günümüzde içeriğin daha profesyonel hale getirilmesi amacıyla mobil telefonlarla uyumlu mikrofon, tripot, monopot, ilave ışık kaynağı gibi çok sayıda ekipman üretilmektedir.

3.3.2. Mobil Telefonla Kurgu Yapma Deneyimi

Daha önce de vurgulandığı gibi ankete katılan öğrencilerin yarısı ders kapsamında yürüttükleri proje ile mobil telefonla çektikleri görüntüleri uygun kurgu programıyla düzenleme deneyimini ilk kez yaşadıklarını ifade etmiştir. Dolayısıyla mobil telefon kamerasıyla görüntü kaydetmek gibi gündelik hayatlarında da sıklıkla deneyimledikleri bir pratiğe oranla mobil telefonla kurgu yapmak öğrenciler açısından ilk başta zor olarak görülmüştür. Bilgisayar ile kurgu yaparken klavye ve fare kullanımına kıyasla yaşadıkları sıkıntılar dile getirilmiş, Öğrenci 23 ise mobil telefon ekranının küçük olmasından yakınmıştır. Ayrıca mobil telefon için üretilmiş kurgu programının ücretsiz versiyonunu kullanan öğrenciler, dil seçeneğinin olmaması, yüksek çözünürlüklü çıkış alamamak, çeşitli özelliklerin kapalı olması gibi durumlardan da şikâyetçi olmuştur. Ancak bu deneyimi kendileri açısından önemli bir fırsat olarak gören öğrenciler de bulunmaktadır.

Bu haberi kurgulamadan önce videolarımı arka arkaya ekliyor ya da hâlihazırda olan videoma görüntülerime müzik ekleme vb. bir şeyler yapıyordum. Yani bir kurgu programını ince ince çözme fırsatı vermemiştim kendime. Bu sefer o olanağı yakaladım. En başlarda uygulamaya alışmakta, onu çözmekte küçük de olsa zorluklar yaşasam da kısa sürede çözdüm ve kurgumu tamamladım. (Öğrenci 4).

Böyle küçük bir programla büyük bir şey üretebileceğimi öğrenmek beni çok sevindirdi (Öğrenci 7).

3.3.3. Haberde Röportaj Yapılan Kişilerin Mobil Haberciliğe İlişkin Tepkileri

Prof. Jeff Jarvis 2008 yılında Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu'nda yaşadığı mobil habercilik deneyimi ile alanın öncü isimlerinden kabul edilmektedir. Bir haftalık bu deneyimi sonrası Prof. Jarvis mobil telefonların "kompakt, hafif, göze batmayan şekilde kullanabildiğine" vurgu yapmış ve her habercinin mutlaka mobil haberci olarak donatılması gerektiğini belirtmiştir. Ancak bununla birlikte Prof. Jarvis, bazı röportajlarda konuştuğu kişilerin mobil telefon kamerasının küçük boyutu nedeniyle mobil habercileri ciddiye almadıklarının ve küçük telefonun "profesyonel" görünmediğini iddia ettiklerinin altını çizmiştir (Quinn, 2010).

Ankete katılan öğrenciler de bu tip geri dönüşler aldıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin Öğrenci 25 ve 26 ortak yaptıkları çekimlerde "mobil telefonla röportaj yaptıkları kişilerin kendilerini mobil telefon kullanmalarından dolayı ciddiye almadıklarını" söylemiştir. Öğrenci 12 ise "telefon çok ciddiye alınmayabiliyor ama bunun yanında ciddiye almadıklarından (röportaj) son derece doğal olabiliyor" diyerek olumsuz gibi görünen bu durumun aslında haber içeriğine bir katkı niteliği de taşıdığını işaret etmiştir.

Öğrencilerin büyük bölümünün ortak görüşü de profesyonel kameralara oranla mobil telefon kullanarak yaptıkları röportajların "daha rahat, daha doğal ve daha samimi" olduğu şeklindedir. Her ne kadar haber amacıyla kendileriyle mobil telefon kamerasıyla yapılan ilk röportaj olduğunu ifade etseler de haber kameralarına oranla gündelik hayatlarının adeta bir parçası haline gelen mobil telefonların kamera özelliğine de aşına olan kullanıcıların, öğrencilerle röportaj yaparken de bunun rahatlığı içerisinde konuştukları ifade edilmiştir. Öğrenci 3, mobil habercilik projesi için gittiği köye daha önce profesyonel kameralarla belgesel çekimi için de gittiklerini, insanların kamera karşısında konuşurken heyecanlanıp zorlandıklarını ancak bir önceki çekime göre mobil telefon kamerasıyla yapılan kayıtta kendilerini çok daha rahat ifade ettiklerini belirtmiştir.

Öğrenci 21 ise röportaj yaptıkları kişilerin en çok haberin kurgusunu da mobil telefon ile yapacaklarını söylediğinde şaşırıldıklarını söylemiştir. Öğrenci 9, haberin kurgusunun tamamlanmış halini izlettiği kişilerin şaşırıldığını, “Demek telefonla böyle şeyler de yapıyormuş” diyerek mobil telefon için uygun kurgu programı tavsiyesi istediklerini ifade etmiştir.

3.3.4. Katılımcıların Mobil Haberciliğin Geleceği Hakkında Görüş ve Önerileri

Mobil habercilik deneyiminin öncülerinden Reuters Haber Ajansı yöneticilerinden Nic Fulton, 2008 yılında beş yıl içinde cep telefonlarının yüksek çözünürlüklü video özelliğini ve son derece güçlü işlemcilerle sahip yapısıyla adeta bir dizüstü bilgisayar olarak kullanılabilmesi ve bunun “gazetecilik üzerinde oldukça dönüştürücü bir etkiye sahip olabileceği” tahmininde bulunmuştur (Quinn, 2010). Nitekim günümüzde Fulton’ın belirttiği şekilde –hatta daha da ötesinde- bir teknolojiye sahip olan mobil cihazlar haber üretim ve tüketiminde dönüştürücü bir etkiye neden olmuştur.

Ankete katılan öğrenciler de bu teknolojik gelişmenin ve kullanım olanaklarının artmasıyla birlikte mobil haberciliğin kendileri açısından da önemli bir fırsat oluşturacağını ifade etmektedir. Öğrenci 27, mobil haberciliğin geleceğin habercilik pratiği olacağını ve buna göre hazırlık yaptığını dile getirmektedir. Öğrenci 11 de mobil haberciliğin kalitesini artıracak yazılım ve donanımın yakın zamanda daha da gelişeceğini ve bu habercilik pratiğinin yaygınlaşacağını vurgulamaktadır. Öğrenci 16 ise, artık herkesin mobil telefon kullanıcısı olduğunu ve herkesin içerik üreticisi olma potansiyelini taşıdığını belirterek mobil kameraların yakın zamanda profesyonel kameralar kadar yaygın biçimde haber üretiminde kullanılacağını ileri sürmektedir. Ancak bu durumun etik bir takım ihlallere de yol açabileceğini savunanlar da vardır. Örneğin Öğrenci 14, mobil haberciliğin eğer yeterince bilgi birikimi ve eğitim olmadan yapılması halinde kalitesinin düşebileceği, Periscope uygulamasında görüldüğü gibi uygun olmayan biçimlerde de kullanılabilmesi uyarısında bulunmaktadır.

Öğrenci 4, mobil haberciliğin büyük bir gelişme göstereceğini mevcut habercilik anlayışında köklü değişimlere neden olacağını öne sürmektedir. Öğrenci 1 ise mobil haberciliğin gelecekte “pratik ve sansürsüz haberin, anlık erişimin anahtarı olacağını” ifade etmektedir.

Sonuç

Mobil telefonlar, teknolojik açıdan her geçen gün yeni özellikler eklenerek daha geniş kitleler tarafından kullanılmakta, artık iki kişiyi görüştürmek için tasarlanan kablosuz cihaz olma özelliğinden her an her yerde bizim adeta bir parçamız haline gelen mobil cihazlara dönüşmektedir.

Habercilik bağlamında ele alındığında kullanıcılar diledikleri anda habere erişmenin bir yolu olarak da sıklıkla kullandıkları mobil telefonlardan tanık oldukları herhangi bir olayı görüntülemek için de yararlanmaktadır. Profesyonel haberciler de mobil cihazların pek çok özelliğini haber üretim sürecine dâhil etmektedir.

Sadece mobil cihazlar kullanılarak gerçekleştirilen habercilik faaliyeti olarak tanımlanan mobil habercilik ise gelecekte haber ekolojisinin dönüşmesinde en etkili unsur olarak ifade edilmektedir.

Mobil medyanın gelişimi ve mobil telefonların mobil cihaza evrilmesi sürecinde habercilik eğitimi de kendisini bu dönüşüme hazırlamasının, öğrencilerin haber üretirken mobil cihazları etkin biçimde kullanmalarını sağlayacak yeni eğitim modelleri sunmasının önemli olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada ilk kez mobil habercilik deneyimi yaşayan iletişim fakültesi öğrencileri ile yine onlar gibi mobil telefona röportaj vererek bir ilki yaşayan yurttaşların bu deneyime ilişkin görüşleri incelenmiştir. Öğrenciler mobil haberciliği –mobil telefonlara indirilen uygulamalar ve şarj sıkıntısı gibi bir takım teknik sorunlar dışında- pratik, hızlı ve kolay bir faaliyet olarak tanımlamış ve gelecekteki meslek yaşamlarında bu habercilik pratiğinin daha da önem kazanacağını ifade etmişlerdir. Öğrenciler mobil habercilik deneyiminin diğer tarafı olan yurttaşların ise mobil telefonla röportajı ilk önce ciddiye almıyor göründüklerini, ancak bu şekilde gerçekleşen görüşmelerin profesyonel kameralara oranla daha içten ve doğal olduğunu vurgulamaktadır.

Kaynakça

- Alejandro, J. (2010). *Journalism In The Age Of Social Media*. Reuters Institute Fellowship: University of Oxford.
- Aslan, K. (2011). *Türkiye’de SMS Haberciliği*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Bethell, P. (2010). Journalism Students’ Experience Of Mobile Phone Technology: Implications For Journalism Education. *Asia Pacific Media Educator*, 20, 103-114.
- Bor, S. E. (2014). Teaching Social Media Journalism: Challenges and Opportunities for Future Curriculum Design, *Journalism & Mass Communication Educator*, 69(3), 243-255.
- Briggs, M. (2010). *Journalism Next, A Practical Guide to Digital Reporting and Publishing*. Washington: CQ Press.
- Burns, S. (2017). Experiential Learning in the Social and Mobile-first Student Newsroom. *Asia Pacific Media Educator*, 27(1), 118-137.
- Cameron, D. (2011). The End Of Journalism: News In The Twenty First Century. A. Charles ve G. Stewart, (Eds.). *Mobile Journalism: A Snapshot of Current Research and Practice* (s. 63-73). London: Peter Lang.
- Castells, M., Ardevol, M. F., Qiu, J. L. ve Sey, A. (2009). *Mobile Communication and Society: A Global Perspective*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Deuze, M. (2006) Global Journalism Education, *Journalism Studies*, 7(1), 19-34.
- Folkerts, J. (2014). History of Journalism Education. *Journalism & Communication Monographs*, 16(4), 227-299.
- Global Digital Report (2018). Erişim: 04 Kasım 2018, <https://wearesocial.com/us/blog/2018/01/global-digital-report-2018>.
- Goggin, G., Martin, F. ve Dwyer, T. (2015). Locative News, *Journalism Studies*, 16:1, 41-59.
- Goujard, J. (2018). Profiles In Mobile Journalism: Defining A New Storytelling Language. Erişim: 13 Ekim 2018, <https://ijnet.org/en/story/profiles-mobile-journalism-defining-new-storytelling-language>

- Kraft, N. ve Seely, N. (2015). Making Mojos: How iPads Are Enhancing Mobile Journalism Education. *Journalism & Mass Communication Educator*, 70(3), 220-234.
- Kuyucu, M. (2018). Mobil Medya ve Gazetecilik: Mobil Medya Ekseninde Geleneksel Haber Okurunun Yeni Nesil Haber Okuruna Dönüşümü, 1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildiriler Kitabı, 9-11 Nisan 2018, 150-163.
- Mensing, D. (2010). Rethinking [Again] Journalism Education, *Journalism Studies*, 11:4, 511-523.
- Mills, J., Egglestone, P., Rashid, O. ve Vaataja, H. (2012). Mojo In Action: The Use Of Mobiles In Conflict, Community and Cross-Platform Journalism, *Continuum: Journal Of Media & Cultural Studies*, 26 (5), 669-683.
- Narin, B. (2015). Mobil Telefonlar ve Gazetecilik: Mobil Haber Üretimi ve Habere Mobilden Erişim, XX. Türkiye'de İnternet Konferansı, Erişim: 21 Ekim 2018, <http://inet-tr.org.tr/inetconf20/kitap/inet15-BNarin.pdf>
- Newman, N., Fletcher, R., Kalogeropoulos, A. Levy, D.A. L. ve Nielsen, R. K. (2018). *Digital News Reports 2018*. Reuters Institute for the Study of Journalism.
- Özyal, B. ve Erdoğan Tosun, G. (2017). Dijital Gazeteciliğin Gelişen Bir Formu Olarak Mobil Gazetecilik, *Akdeniz İletişim*, 28, 60-81.
- Pavlik, J. ve Bridge, F. (2013). The Emergence of Augmented Reality (AR) as a Storytelling Medium in Journalism. *Journalism & Communication Monographs*, 15(1) 4-59.
- Quinn, S. (2010). *Mobile Journalism (Mojo) and Journalism Education*. WJEC, Güney Afrika.
- Reuters Institute Digital News Report 2018, Erişim: 23 Eylül 2018, <http://media.digitalnewsreport.org/wp-content/uploads/2018/06/digital-news-report-2018.pdf?x89475>
- Schmidt, H. C. (2014). Training Tomorrow's Journalists: An Analysis of Student Newspaper Content. *Pennsylvania Communication Annual*, 70 (1), 11-40.
- Ünal, R. (2012). *Mobil Video Haber Servisleri*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Ünal, R. (2016). Haber Merkezlerinin Yeni Medya ile Dönüşümüne "Emek" Verenler, *İktisat ve Toplum*, 71, 40-48.
- Veglis, A. ve Pomportsis, A. (2014). Journalists in the Age of ICTs: Work Demands and Educational Needs. *Journalism & Mass Communication Educator*, 69(1), 61-75.
- Walck, P. E., Cruikshank, S. A. ve Kalyango, Y. (2015). Mobile Learning: Rethinking the Future of Journalism Practice and Pedagogy. *Journalism & Mass Communication Educator*, 70(3) 235-250.
- Watkins, J., Hjorth, L. ve Koskinen, I. (2012). Wising up: Revising Mobile Media In An Age Of Smartphones, *Continuum*, 26:5, 665-668.
- Wenger, D., Owens, L. ve Thompson, P. (2014). Help Wanted: Mobile Journalism Skills Required by Top U.S. News Companies. *Electronic News*, 8(2) 138-149.
- Westlund, O. (2013). Mobile News. *Digital Journalism*, 1:1, 6-26.